

XIX ASR OXIRI XX ASR 30 YILLARIDA BUXORODA TA'LIM VA TARBIYANI ZAMONAVIYLASHTIRISH UCHUN KURASH

Dilafruz Kamolova

Osiyo xalqaro universiteti 2 kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14684756>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr birinchi choragida Buxoroda ta'lim-tarbiya muammolari Shu tufayli 1920 yil 2 sentabrda Buxoroda amirlik tartibi ag'darilganidan so'ng (monarxiyaga qarshi to'ntarish), Respublikaning dastlabki oylaridanoq zamonaviy maorif tizimini vujudga keltirish choralari ko'rildi. Buxoro Respublikasi rahbarlari ushbu masalaga: «Maorif kerak, chunki hech bir mamlakat, hech bir millat va hech bir inqilob maorifsiz yashamas, o'qimok uchun maktab kerak, maorif kerak kitob kerak-bular haqiqatligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: manba, manbashunoslik, ta'lim, tarbiya, uzluksiz ta'lim, tadqiqot, maqola, dastur, tizim, an'anaviy ta'lim, maktab, madrasa.

БОРЬБА ЗА МОДЕРНИЗАЦИЮ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В БУХАРЕ В КОНЦЕ XIX ВЕКА И В 1930-Е ГОДЫ XX ВЕКА

Аннотация. В данной статье рассмотрены проблемы образования в Бухаре в первой четверти 20 века. В связи с этим после свержения эмиратского строя в Бухаре 2 сентября 1920 года (переворота против монархии) были приняты меры по создать современную систему образования с первых месяцев существования Республики. Руководители Бухарской Республики обратились к этому вопросу: «Образование необходимо, потому что ни одна страна, ни одна нация, ни одна революция не могут жить без образования, для обучения нужны школы, нужно образование, нужны книги – эти факты научно подтверждены». проанализировано.

Ключевые слова: источник, источниковедение, образование, воспитание, непрерывное образование, исследование, статья, программа, система, традиционное образование, школа, медресе.

THE STRUGGLE TO MODERNIZE EDUCATION AND UPBRINGING IN BUKHARA AT THE END OF THE 19TH CENTURY AND IN THE 1930S OF THE 20TH CENTURY

Abstract. This article examines the problems of education in Bukhara in the first quarter of the 20th century. In this regard, after the overthrow of the Emirati system in Bukhara on September 2, 1920 (a coup against the monarchy), measures were taken to create a modern education system from the first months of the existence of the Republic. The leaders of the Bukhara Republic addressed this issue: "Education is necessary, because not a single country, not a single

nation, not a single revolution can live without education, schools are needed for learning, education is needed, books are needed - these facts are scientifically confirmed.” analyzed.

Key words: Source, source studiers, education-upbringing, chain education, study, article, program, system, nontraditional education, school, madrassa.

Buxoroda asrlar davomida ta'lim-tarbiyada o'ziga xos yo'nalish va an'analar vujudga kelib, ular yashovchan bo'lib qolmoqda. Buxoro Xalq Savet Respublikasi davrida (1920-1924 yillar) zamonaviy dunyoviy ta'lim-tarbiya asoslarini yaratish uchun kurash boshlandi.

Shu tufayli 1920 yil 2 sentabrda Buxoroda amirlik tartibi ag'darilganidan so'ng (monarxiyaga qarshi to'ntarish), Respublikaning dastlabki oylaridanoq zamonaviy maorif tizimini vujudga keltirish choralari ko'rildi. Buxoro Respublikasi rahbarlari ushbu masalaga: «Maorif kerak, chunki hech bir mamlakat, hech bir millat va hech bir inqilob maorifsiz yashamas, o'qimok uchun maktab kerak, maorif kerak kitob kerak-bular haqiqat»[1] aqidalari tarzida qaradilar.

BXSRning 10 nafardan iborat milliy hukumat tarkibi jadidlar ya'ni taraqqiyparvarvakillardan iborat bo'lib, ular jamiyat azolarini yoppasiga savodli qilish orqali mamlakatni jaholat va qoloqlik botqog'idan xalos qilish mumkindegan qat'iy fikriga egalar va ezgu orzu-umidlarining ro'yobga chiqish vaqti yetdi, deb hisobladilar. Mazkur yo'nalishda BXSR hukumatining dastlabki yilida ishlab chikilgan va «Buxoro axbori»² gazetasida BXSRning birinchi maorif noziri Qori Yo'ldosh Po'latov (1890-1965) va maktab sho'basi mudiri imzosi ostida chop qilingan «Maktablar haqida umumiy qoidalar» («Qoidalar»[2] alohida ahamiyatga molik bo'ldi. Mazkur «Qoidalar» Buxoroda amirlik tartibi tugatilganidan uch oy o'tib, ya'ni 1820 yilning noyabr oyi ohirgi haftasida ishlab chiqilgan va matbuotda bosilgan tarixiy hujjat: «Umumiy qoidalar», «Ta'lim-tarbiya ishlariga oid», «Maktab idorasi hay'ati vazifasi», «Maktab sho'rosining vazifasi», «Maktab xodimlari uchun kategoriyalar» kabi besh bo'limdan iborat.

BXSRda ta'lim tizimini zamonaviylashtirishga kirishishi ushbu «Qoidalar»ni joriy etishdan boshladi, desak to'g'ri bo'ladi.

«Qoidalarida, amirlik zamonida mavjud bo'lgan eskicha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, aholini yoppasiga savodini chiqarish masalasi kun tartibiga dolzar qilib quyiladi. Maktab ishlarida: 8-16 yoshli bolalarni maktabga jalb qilish avvalo ibtidoiy (boshlang'ich) maktablar ochish, savodsizlikni tugatish kurslari hamda muallim va murabbiylar tayyorlaydigan maxsus o'quv yurtlarini tashkil etish ko'zda tutiladi. Matbuot sahifalarida «Qoidalar» e'lon qilinganidan keyin, bu keng jamoatchilik muhokamasida munozaralarga sabab bo'lgandi.

Jumladan, «Qoidalar»da boshlang'ich maktablarda o'quv muddati 7-8 yil davom etishi qayd qilingandi.

Keyinchalik bu masalada munozaralar kuchayib «Buxoro axbori» gazetasining bir qator sonlarida bosilgan maqola va bildirishlarda ushbu muddatni 4-5 yilga kamaytirilishi bilan bog‘liq taklif va muloxazalar bildirilgan. Maorif noziri Qori Yo‘ldosh Po‘latov: «Buxoroning boshlang‘ich maktablarida o‘qish muddatini Bekboy («Buxoro axbori» muxbirlaridan biri) o‘rtoq 4 yil bo‘lsun deydu. Maorif nazorati bu masalani obdon qarab chiqib 6 va 7 yillik emas, boshlang‘ich o‘qish muddatini 5 yillik o‘laroq qabul qilgan edi» deb yozgandi. «Qoidalar»da eski maktablarni isloh qilish, yangi maktablarda ta‘lim tarbiyani yo‘lga qo‘yishda vaqtincha avvallari madrasada ta‘lim bergan muallimlardan foydalanib turish, qizlar maktablarini tashkil etish, bolalar bog‘cha va yasilarini ochish, ta‘lim majburiyligini joriy etish, o‘quvchilarni hukumat hisobidan bepul o‘qitish va maktabda ovqatlantirish masalalari sanab o‘tiladi. «Qoidalar»ning 1-bo‘lim 11-bandida: «Maktablarning har qaysisida tarbiya olmoq bilan birga, bolalar uchun mumkin bo‘lg‘on ravishda osh, choy, kiyim ham berilur» –deb yozilganligi etiborni tortadi. Maktablarda bolalar sog‘lig‘ini nazorat qilish uchun doimiy tibbiy nazorat ko‘rigini tashkil etish uchun maxsus tibbiy xodim faoliyat yuritishi kerakligi bilan bog‘liq tavsiya xozirgi zamon uchun hamohangdir.

Ta‘lim-tarbiyada «bolalarni so‘qmoq, urmoq, jazo bermoq bitirilib, o‘git-nasihat, tanbeh, o‘rnak ko‘rsatish (ibrat-namuna)» usullarini qo‘llash «Qoidalar»matnidan o‘rin olgan. Ta‘lim «axloqiy, faniy, siyosiy (mafkuraviy)» ravishda bo‘lishi, har bir sinfdagi o‘quvchilar soni 30-35 tagacha qilib belgilanishi yozib kuyilgan. Nazarimizda bitta sinf o‘quvchilarning soni 35 ta qilib belgilanganligi o‘sha paytda maktablarda sinf xonalarning yoriqligi hamda ta‘lim muassasalari texnik bazasi bo‘shligidan dalolat beradi. BXSР dastlabki kunlaridan bosmachilik xarakati bilan to‘qnash kelganligi, amirlikdan qolgan iqtisodiy tanazul yo‘l tutishga majbur qilingan. Xolbuki 1909-1914-yillarda Buxoro maktablarida har bir sinfdagi 20-25 o‘quvchi tahsil olganligi bilan bog‘liq ma‘lumotlar keltiriladi.

Nima bo‘lganda ham “Qaydlar” hozirgi zamon ruhi bilan hamohang ekanligining guvohi bo‘lamiz. Ayniqsa, ta‘limning shakllari, ta‘lim-tarbiya usullari, hatto, bir sinfdagi ukuvchilar soni kabilar hozirgi ta‘lim muassasalari va o‘quv jarayoni talablari o‘xshab ketadi. «Qoidalar» bilan tanishar ekanmiz, istiqbolda ta‘lim-tarbiya tizimida axloq va ma‘naviy barkamollik tarbiyasiga alohida e‘tibor berilganligi guvohi bo‘lishdi. «Maktablarda odob-axloqqa juda ahamiyat berilib odobsizlik, tarbiyasizliklar, tamaki tortmok, qimor, oshiq o‘yinlari, bedana o‘ynamoq maktab bolalariga qat’iy mumkin emasdu. Muallimlarga xam maktablarda tamaki tortmoq mumkin emasdu» - deb yoziladi, «Qoidalar»da. 1920-yillarda o‘tmish jamiyatdan qimor, oshiq o‘yinlari, bedana urushtirish musobaqalari kabi illatlar saqlanib qolgan edi. Katta yoshdagi o‘quvchilar tamaki chekish, nosvoy chekish kabi salbiy jixatlarni maktab ostonasigacha olib borgan edilar.

REFERENCES

1. «Бухоро ахбори», 55-сон. 1921 йил, 18 ноябр. (Бекбой. «Маориф ишлари теграсида»). ("Бухоро ахбори", "Озод Бухоро" газеталаридаги материалларини тақдим этганлиги учун магистрант тарих фанлари номзоди, доцент К.Ж.Рахмоновга миннатдорчилик билдиради.
2. «Мактаблар хақида умумий қоидалар», «Бухоро ахбори», 1920 йил, 29 ноябр. 10-сон.
3. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Tom I. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 592 b.
4. Shodmonovich A. O. Education in the emirate of bukhara (based on the life and work of the rulers) //Academicia: an international multidisciplinary research journal. – 2020. – Т. 10. – №. 12. – С. 1224-1227.
5. Ahmadov O. БУХОРО АМИРЛИГИДА ЯНГИ УСУЛ МАКТАБЛАРИ ФАОЛИЯТИ. ЮТУҚЛАРИ ВА МУАММОЛАР //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
6. Ахмедов О. Ш. ОБРАЗОВАНИЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ (НА ОСНОВЕ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА ПРАВИТЕЛЕЙ) //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 6 (131). – С. 10-13.
7. Ahmadov O. BUXORO BOSMAXONA VA NASHRIYOTLARIGA TEXNIKA SOHASIDAGI YANGILIKLARNING KIRIB KELISH TARIXIDAN (1920-1924-YILLAR) //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
8. Ahmadov O. XIX аср охири-XX аср биринчи чорагида Бухорода таълим-тарбия тизимининг манбавий асослари ва адабиётлар таснифи //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 4. – №. 4.
9. Ахмадов О. Ш. МОЛОДЕЖЬ, ВЛАСТЬ, ОБЩЕСТВО: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ.
10. Ражабов ҚҚ, И. Қ., Исмаилов, А. Ф., Ахматов, А., Амонова, Ф., Жумаев, Р. Ғ., Ахмадов, О. Ш., ... & Исамова, П. Ш. ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАР ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH.
11. Olimjon A. БУХОРОДА ЯНГИ УСУЛ ТАЪЛИМ–ТАРБИЯ МУАССАСАЛАРИНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИДАГИ ЖАДИД МАЪРИФАТПАРВАРЛАРИНИНГ ЎРНИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 30. – №. 30.
12. Khasanov, Ahmadov O. Sh. "MAHMUDXO 'JA BEHBUDIY–TURKISTON JADIDCHILIK HARAKATI YO 'LBOSHCHISI." MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH 2.21 (2023): 143-150.

13. Olimjon A. XIX ASR OXIRI XX ASR I-CHORAGIDA BUXORODA JADID MAKTABLARINING TA'LIM-TARBIYA TIZIMI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 30. – №. 30.
14. Sh, Ahmadov O. "O'QUVCHILARDA O'QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI." *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING* 2.8 (2023): 65-70.
15. Ahmadov, O. S., and Abduvakhob Turayev. "Pedagogical theoretical foundations from the history of the origin of physical education." *International Conference on Business Management and Humanities*. Vol. 1. No. 2. 2023.
16. Asror o'g'li A. A. PRINCE OF AFGHANISTAN ISAK KHAN ORIENTALIST DN IN THE INTERPRETATION OF LOGOPHET //Web of Semantics: Journal of Interdisciplinary Science. – 2024. – Т. 2. – №. 5. – С. 82-85.
17. Akhmadjon A. HISTORY OF BUKHARA-AFGAN RELATIONS IN THE PROCESS OF INCLUSION INTO THE RUSSIAN CUSTOMS SYSTEM //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 39-46.
18. Asror o'g'li A. A. et al. BUXORO VOHASIDAGI VARDONZE QO 'RG 'ONINING ANTIK VA O'RTA ASRLAR DAVRI TARIXI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 45. – №. 5. – С. 84-87.
19. To'rayev A. English Buxorodagi turkmanlarning ananaviy turar joylari va undagi zamonaviy o'zgarishlar //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.
20. To'rayev A. BUXORO TURKMANLARI BILAN BOG 'LIQ JOY NOMLARI TAHLILI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 14. – №. 14.
21. To'Rayev A. I., Hayotov F. U. Buxoro vohasi aholisining islom dinini qabul qilishi //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 10. – С. 499-504.
22. To'Rayev A. I. BUXORO VOHASIDA YASHAB KELGAN TURKMANLAR HAYOTIDA CHORVACHILIKNING O'RNI //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – С. 1165-1170.
23. To'rayev A. A ЎЎЎЗ ҚАБИЛА ВА УРУЎЛАРИНИНГ ТУРКМАН ХАЛҚИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ ЎРНИ: Horijiymaqola //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 6. – №. 2.
24. Toshpo'latova, S. (2025). FOROBIYNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRISH METODIKASI. *Modern Science and Research*, 4(1), 177-186.
25. Toshpo'latova, S., Gadayeveva, M., & Sadullayev, U. (2024). SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI. *Modern Science and Research*, 3(12), 985-993.

26. Gadayeve, M., Toshpolatova, S., & Sadullayev, U. (2024). TARIX FANLARINI OQITISHDA MUZEYLARNING ORNI. *Modern Science and Research*, 3(12), 994-1003.
27. Sadullayev, U., Gadayeve, M., & Toshpo'latova, S. (2024). MAHALLA-QADRIYATLAR BESHIGI. *Modern Science and Research*, 3(12), 1228-1238.
28. Toshpo'latova Shaxnoza Shuhratovna. (2024). ILK UYG'ONISH DAVRI NAMOYONDALARNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRIS METODIKASI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14520996>
29. Toshpo'latova, S. (2024). TARIX FANINI O'QITISHDA SAMARALI METODLAR. *Modern Science and Research*, 3(11), 774-782.
30. Toshpo'latova, S. (2024). O'RTA ASRLARDA OILA PEDAGOGIKASIGA OID FIKRLAR. *Modern Science and Research*, 3(12), 353-361.